

ŠTRUKTÚRA PROFESIJNÝCH ZÁUJMOV SLOVENSKÝCH ŽIAKOV ZÁKLADNÝCH ŠKÔL NA BÁZE MODELOV RIASEC

Marcel Martončík, Monika Kačmárová

Abstrakt

Cieľom štúdie bolo overiť platnosť troch štruktúrnych modelov profesijných záujmov konceptu RIASEC u slovenských žiakov základných škôl. Overované boli Hollandov kruhový model, Gatiho hierarchický model a Roundsov a Traceyho modifikovaný hierarchický model. Predpoklady, ktoré z týchto modelov vyplývajú, boli testované pomocou Hubertovho a Arabieho randomizačného testu hypotetických poradí a multidimenzionálneho škálovania. Výskumu sa zúčastnilo 400 žiakov 8. – 9. ročníka základných škôl ($M = 14$ rokov; $SD = 1$), ktorým bol administrovaný Dotazník štruktúry všeobecných záujmov (DŠVZ). Štruktúru záujmov slovenských žiakov najlepšie vysvetlil kruhový model Hollanda. Diskutované sú i implikácie pre použitie dotazníka DŠVZ v praxi.

Kľúčové slová: profesijné záujmy, štruktúra záujmov, RIASEC, Hollandova teória, hexagonálny model

STRUCTURE OF VOCATIONAL INTERESTS IN SLOVAK ELEMENTARY SCHOOL PUPILS BASED ON RIASEC MODELS

Abstract

The goal of the study was to verify the validity of three RIASEC models of the structure of vocational interests in Slovak elementary school pupils. Verified models were the Holland's circular model, the Gati's hierarchical model, and the Rounds and Tracey's modified hierarchical model. The assumptions from these models were tested using the Hubert and Arabie's randomization test of hypothetical orders and multidimensional scaling. The sample consisted of 400 pupils from 8th to 9th grade attending primary school ($M = 14$ years, $SD = 1$), who were administered a questionnaire Dotazník štruktúry všeobecných záujmov (DŠV). The structure of vocational interests of Slovak pupils was best explained by the Holland's circular model. Implications for using the questionnaire DŠVZ in practice are also discussed.

Key words: vocational interests, structure of interests, RIASEC, Holland's theory, hexagonal model.

*Došlo do redakcie: 25. 1. 2018
Schváleno k publikaci: 6. 8. 2018*

Úvod

Hlavným poskytovateľom kariérového poradenstva v Slovenskej republike sú Centrá pedagogického a psychologického poradenstva a prevencie. Až 35 % ich klientov sem prichádza práve za účelom kariérového poradenstva (Machajová & Sojčák, 2011). Jeho podstatnou súčasťou je aj zisťovanie profesijných záujmov, ktoré je obzvlášť aktuálne a potrebné u žiakov končiacich ročníkov základných škôl počas ich prvej smerovej voľby, kedy sa rozhodujú o výbere študijného odboru a typu strednej školy. V tomto období často vyhľadávajú pomoc buď kariérového poradcu, alebo psychológa. Tí k zisťovaniu profesijných záujmov najčastejšie používajú Test hierarchie záujmov, interaktívne informačno-poradenské programy Sprievodca svetom povolání a Cesta k povolaniu alebo dotazník Základné stredoškolské zameranie (Prieskum metodík zisťovania profesijných záujmov, n.d.). Problémom uvedených metodík je to, že sú buď zastaralé, ateoretické alebo nevalidované. Z toho dôvodu je veľmi žiaduce, aby profesionáli v praxi pracovali s validnými a teoreticky podloženými diagnostickými nástrojmi. Dotazníky profesijných záujmov by preto mali vychádzať z takej teórie štruktúry profesijných záujmov, ktorej platnosť bola overená na populácii, pre ktorú bude dotazník určený.

Teoretické východiská

Poznanie štruktúry záujmov je podľa Roundsa a Dayovej (1999) dôležité pre identifikáciu kategórií záujmov a pri poznávaní vzťahov medzi týmito kategóriami. Štruktúra záujmov zohráva dôležitú úlohu aj v teóriách zhody medzi pracovným prostredím a osobou, ktoré sa snažia kategorizovať ľudí a prostredie. Ak je do pracovného prostredia zaradená osoba s komplementárnymi schopnosťami, zručnosťami či vlastnosťami, existuje predpoklad, že bude dosahovať vyšší výkon, stabilitu a spokojnosť v zamestnaní. Najznámejšia kategorizácia záujmov, ktorej autorom je Holland (1997), je tvorená šiestimi záujmovými typmi známymi aj po skratkou RIASEC. Existuje niekoľko štruktúrnych modelov, ktoré vysvetľujú vzťahy medzi jednotlivými kategóriami RIASEC. Ďalej v texte budú predstavené tri najvýznamnejšie štruktúrne modely RIASEC: Hollandov (1997) kruhový model, Gatiho (1979) hierarchický model a Roundsov a Traceyho (1996) modifikovaný hierarchický model.

Hollandov model RIASEC je pravdepodobne najznámejším modelom štruktúry profesijných záujmov (Holland, 1973, 1997), a zároveň aj prevládajúcim modelom, ktorý predstavuje východisko pri konštruovaní záujmových dotazníkov (Gottfredson & Holland, 1996, in Holland & Messer, 2013; Savickas & Gottfredson, 1999). Holland (1997) opisuje svoju teóriu ako osobnostnú, a rovnako tak aj záujmové dotazníky nazýva osobnostnými dotazníkmi, keďže profesijné záujmy sú dôležitým aspektom osobnosti. Šesť písmen v akronyme RIASEC vyjadruje šesť typov osobnosti a šesť typov prostredia, ktoré sú teóriou postulované: R pre praktický typ, I pre intelektuálny typ, A pre umelecký typ, S pre sociálny typ, E pre podnikateľský typ a C pre konvenčný typ. Osobnostný typ ako osobnostná dispozícia usmerňuje osobu myslieť, vnímať a konať určitým špecifickým spôsobom. Pre každý zo šiestich osobnostných typov sú typické odlišné záujmy, schopnosti, preferované aktivity a profesie, hodnoty, zvládacie štýly či sebakoncept, preto „napr. osoby, ktoré sa viac podobajú sociálnemu typu, budú pravdepodobne častejšie vyhľadávať sociálne profesie, ako napr. učiteľstvo či sociálnu prácu. Seba budú pravdepodobne považovať za priateľské a spoločenské osoby s rozvinutými sociálnymi kompetenciami (napr. pomáhanie iným s ich

osobnými problémami) než praktickými kompetenciami (napr. používanie nástrojov alebo chápanie fungovania strojov)“ (Holland, 1997, s. 2). Čím viac sa osoba podobá konkrétnemu typu, tým jej bude patriť viac osobnostných vlastností a prejavov správania typických pre daný typ.

Hollandov model sa často zvykne označovať nielen ako model RIASEC, ale aj ako hexagonálny model. Toto označenie sa vzťahuje k priestorovému usporiadaniu osobnostných typov, ktoré Holland (1997) vyjadril pomocou šesťuholníka. Usporiadanie typov v šesťuholníku je presne dané a vyjadruje vzájomné vzťahy medzi jednotlivými typmi, ktoré sú nepriamo úmerné tesnosti teoretických vzťahov medzi nimi. Čím bližšie k sebe sú dva typy umiestnené, tým väčšia je ich vzájomná podobnosť. Ako poznamenali Tracey a Rounds (1993), hexagonálny model je možné stotožniť s kruhovým modelom (circular ordering), pretože jednotlivé osobnostné typy sú v rámci oboch modelov usporiadané rovnako. Holland (1997) je zároveň autorom najpoužívanejšieho záujmového dotazníka v histórii vychádzajúceho z koncepcie osobnostných typov RIASEC, dotazníka Self-Directed Search (Spokane & Holland, 1995).

Len niekoľko rokov po Hollandovom (1973) predstavení vlastnej teórie navrhol Gati (1979) alternatívny Hierarchický model. Ten mal prekonávať Hollandov model lepším vysvetlením vzťahov medzi typmi RIASEC. Tie usporadúva do delenia na tri klastre: (R, I), (A, S), (E, C). V Gatiho (1979, 1991) modeli je klasifikácia záujmov usporiadaná do niekoľkých úrovní. Na najvyššej úrovni sú dve hlavné skupiny záujmov, tzv. mäkká veda a tvrdá veda, ktoré sa v nižších úrovniach rozvetvujú. Každá vetva obsahuje určitý počet tzv. profesionálnych polí, teda klastrov relatívne podobných profesií, a pokračuje v delení na ďalšie vetvy. Gati (1991) ponúka na rozdiel od jednokrokovej klasifikácie hexagonálneho modelu Hollanda viac krokovú klasifikáciu začínajúcu s niekoľkými hlavnými klastrami, založenými na primárnych rozdieloch povolání a pokračujúcu klastrami so špecifickejšími rozdielmi, založenými na menej významných rozdieloch medzi povolániami.

Podľa Roundsa a Traceyho (1996) je hlavným problémom Hollandovho i Gatiho modelu sila vzťahu medzi typmi A a S. Obidva modely ich považujú za príbuzné. Uvedení autori citujú výskumy (Fouad & Dancer, 1992; Swanson, 1992; Tracey & Rounds, 1993), ktoré túto príbuznosť nepotvrdili. Vzhľadom k tomu navrhli úpravu Gatiho modelu, v ktorom typ A tvorí samostatnú kategóriu (RI, A, SEC).

Cieľom tejto štúdie exploračného charakteru bolo určiť, či je možné niektorým z troch známych šesťfaktorových záujmových modelov RIASEC (Holland, 1997; Gati, 1979; Rounds & Tracey, 1996) vysvetliť štruktúru profesionálnych záujmov žiakov končiacich ročníkov základných škôl. Z najznámejšej a teoreticky najsilnejšej Hollandovej (1997) teórie sa v domácom prostredí používa pre výskumné účely k meraniu profesionálnych záujmov iba Dotazník štruktúry všeobecných záujmov (Džuka, 1999). Doteraz však neboli publikované dôkazy o tom, že použitie Hollandovej teórie RIASEC je v domácich podmienkach opodstatnené, keďže Hollandova teória bola koncipovaná a validovaná v kultúre bielych Severoameričanov.

METÓDA

Vzorka

Vzorku tvorilo 400 žiakov končiacich ročníkov základných škôl z východného Slovenska, z čoho 182 žiakov navštevovalo 8. ročník a 218 žiakov 9. ročník. Z celkového počtu žiakov bolo 205 chlapcov a 195 dievčat. Priemerný vek bol 14 rokov ($SD=1$). Vzorka bola vyberaná nenáhodným spôsobom, avšak pri výbere bola proporcionálne zohľadnená veľkosť bydliska podľa počtu obyvateľov.

Výskumný nástroj

Dotazník štruktúry všeobecných záujmov (DŠVZ) (Džuka, 1999) predstavuje slovenskú adaptáciu dotazníka Der Allgemeine Interessen-Struktur-Test, AIST, od autorov (Bergmann & Eder, 1992, in Džuka, 1999). Pozostáva zo 60 položiek, 10 položiek pre každú dimenziu modelu RIASEC. Respondent vyjadruje mieru svojho záujmu na škále od 1 (vôbec ma to nezaujíma/nerád to robím) do 5 (veľmi ma to zaujíma/veľmi rád to robím).

Reliability pre jednotlivé subškály modelu RIASEC boli nasledovné: R) .84, 95 % CI [.81, .86]; I) .85, 95 % CI [.82, .88]; A) .87, 95 % CI [.85, .89]; S) .85, 95 % CI [.83, .87]; E) .85, 95 % CI [.83, .87]; C) .82, 95 % CI [.79, .85].

Štatistické spracovanie údajov

Z celkového počtu údajov bolo chýbajúcich iba 0.19 % odpovedí a tieto chýbajúce údaje boli nahradené pomocou metódy Expectation-Maximization (EM). Hodnoty reliability vyjadrené koeficientom omega total (Dunn, Baguley, & Brunnsden, 2014) boli počítané v programe R verzii 3.3.2 (R Core Team, 2017).

Pre exaktné testovanie zhody údajov s usporiadaním záujmových typov postulovaných Hollandom (1997), Gatim (1979) a Roundsom a Traceym (1996) bol použitý randomizačný test hypotetických poradí „randomization test of hypothetical orders“ (RTOR, Hubert & Arabie, 1987; Rounds, Tracey, & Hubert, 1992; Tracey, 1997). RTOR pracuje s korelačnou maticou a údajmi o relatívnom poradí veľkostí korelácií. Deskriptívnou štatistikou, ktorá vyjadruje mieru zhody medzi údajmi a modelom, je index zhody (correspondence index, CI). Počíta sa ako rozdiel medzi správnymi a nesprávnymi predikciami vzťahujúcimi sa k poradiu veľkostí korelácií vydelenými celkovým počtom predikcií. Index zhody môže nadobúdať hodnoty od -1 do 1, kde vyššia hodnota vyjadruje lepší model fit. RTOR bol počítaný funkciami RANDALL a RANDMF upravenými do programovacieho jazyka R, verzie 3.4.1 (R Core Team, 2017) s využitím knižnice „permute“.

Pre zobrazenie priestorového usporiadania štruktúry profesijných záujmov v podobe typov RIASEC bolo použité multidimenzionálne škálovanie s algoritmom ALSCAL programu SPSS 21 s modelom Euklidovských vzdialeností. Model fit bol overovaný pomocou Kruskalovej stresovej hodnoty (Stress value), ktorá môže nadobúdať hodnoty od 0 do 1, kde 1 reprezentuje vynikajúci model fit.

Výsledky

V tabuľke 1 sú uvedené priemerné hodnoty a smerodajné odchýlky subškál RIASEC dotazníka DŠVZ vzhľadom k pohlaviu respondentov.

Tabuľka 1 Priemerné hodnoty a smerodajné odchýlky profesijných záujmov vzhľadom k pohlaviu (N = 400)

	Chlapci (n = 205)		Dievčatá (n = 195)		t-hodnota
	M	SD	M	SD	
R	2.60	.76	1.65	.49	14.94**
I	2.40	.86	2.17	.77	2.74**
A	1.78	.65	2.53	.87	-9.66**
S	2.17	.69	2.96	.81	-10.43**
E	2.40	.81	2.60	.85	-2.42*
C	2.09	.71	1.95	.67	2.07*

Poznámka: * = $p < .05$; ** = $p < .01$

V type R ($g_{\text{Hedges}} = -1.47$), I ($g_{\text{Hedges}} = -.28$) a C ($g_{\text{Hedges}} = -.20$) dosiahli signifikantne vyššie skóre chlapci a v typoch A ($g_{\text{Hedges}} = .98$), S ($g_{\text{Hedges}} = 1.05$) a E ($g_{\text{Hedges}} = .24$) dosiahli signifikantne vyššie skóre dievčatá.

Pomocou metódy RTOR bola overovaná platnosť Hollandovho (1997), Gatiho (1979) a Roundsa a Traceyho (1996) modelu na získané dáta. Výsledky pre celú vzorku a pre jednotlivé pohlavia sú uvedené v tabuľke 2.

Tabuľka 2 Výsledky randomizačného testu hypotetických poradií troch testovaných modelov

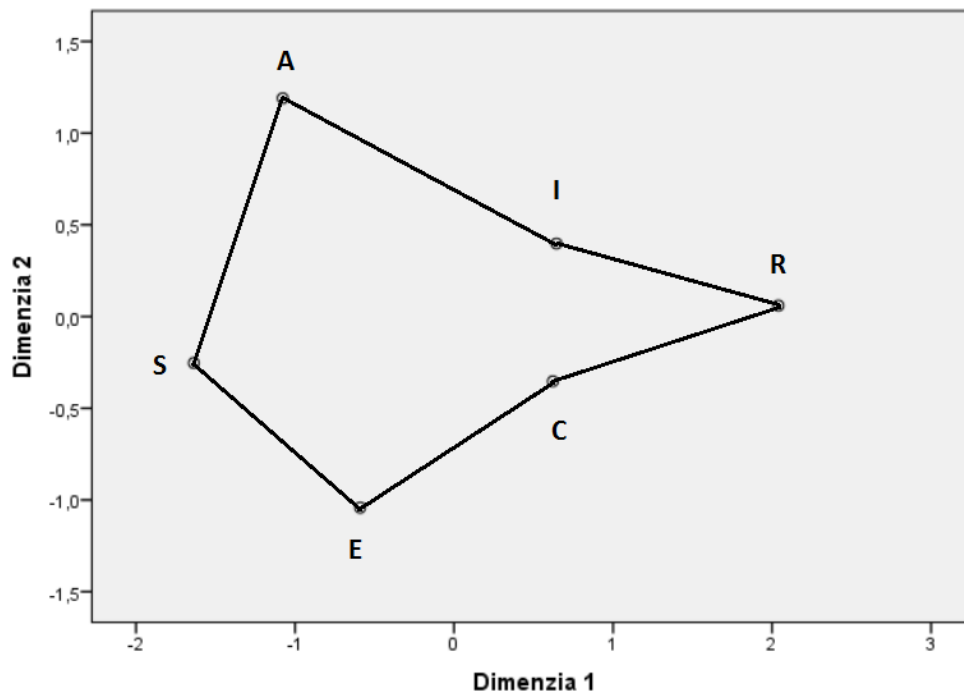
Model	Celá vzorka (N = 400)	Dievčatá (n = 195)	Chlapci (n = 205)
Holland (1997)			
Počet predikcií v modeli	72	72	72
Počet splnených predikcií	59	68	49
CI	.638	.888	.375
p	.033	.016	.033
Gati (1979)			
Počet predikcií v modeli	36	36	36
Počet splnených predikcií	34	34	25
CI	.888	.888	.416
p	.066	.066	.066
Rounds & Tracey (1996)			
Počet predikcií v modeli	44	44	44
Počet splnených predikcií	35	39	35
CI	.590	.772	.613
p	.116	.016	.050

Poznámka: CI = Correspondence Index/Index zhody; p = hodnota hladiny významnosti

Z troch testovaných modelov vykázal najvyššiu mieru zhody s údajmi Hollandov model (1997) so signifikantným $CI = .638$. Štruktúru záujmov dievčat by bolo možné vysvetliť okrem Hollandovho modelu aj pomocou modelu Roundsa a Traceyho, hoci s menšou mierou presnosti.

Priestorové usporiadanie jednotlivých typov RIASEC bolo overované aj pomocou techniky multidimenzionálneho škálovania. V grafe 1 je znázornená dvojrozmerná konfigurácia údajov získaných zo subškál dotazníka DŠVZ. Kruskalova stresová hodnota bola $.097$ a RSQ bolo $.926$. Kruskal (in Wagenaar & Padmos, 1971) uvádza, že hodnoty menšie ako $.10$ znamenajú dobrú zhodu s údajmi (adequate fit).

Graf 1: Dvojdimeználne priestorové usporiadanie typov RIASEC v celej vzorke

Pozorované multidimenzionálne škálované riešenie síce neaproximovalo k hexagonálnemu usporiadaniu avšak aproximovalo ku kruhovému priestorovému usporiadaniu typov RIASEC, čo bolo potvrdené aj testom RTOR vyššie. Potvrdené bolo aj hypotetizované poradie typov RIASEC v modeli. V modeli je však niekoľko odlišností. Typ R sa nachádzal vo väčšej vzdialenosti od ostatných typov, ako bolo predpokladané. Zároveň typy C a I sa nachádzali bližšie k sebe ako bolo predpokladané.

DISKUSIA

Keďže má predkladaná štúdia exploračnú povahu, a zároveň v domácich podmienkach nebola realizovaná obdobná analýza, neboli ani apriórne formulované hypotézy zamerané na potvrdenie platnosti niektorého z overovaných štruktúrnych modelov. Výsledky súvisiace s potvrdením platnosti Hollandovho kruhového modelu ako najlepšieho z troch testovaných

modelov pre vysvetlenie štruktúry profesijných záujmov žiakov končiacich ročníkov základných škôl sú diskutované nižšie.

S cieľom charakterizovať výskumnú vzorku boli overované aj rodové rozdiely v profesijných záujmoch. Zistené veľké veľkosti efektu pre silnejšie praktické záujmy u chlapcov a silnejšie sociálne a umelecké záujmy u dievčat a malý efekt pre intelektuálne záujmy v prospech chlapcov sú v súlade so zisteniami iných autorov (Murray & Hall, 2001; Proyer & Häusler, 2007; Su, Rounds, & Armstrong, 2009; Super & Crites, 1962). Tieto rozdiely sú najčastejšie vysvetľované rodovo špecifickou výchovou. Zistené malé veľkosti efektu pre silnejšie konvenčné záujmy pre chlapcov a silnejšie podnikateľské záujmy u dievčat je možné vysvetliť analýzou položiek v DŠVZ. Položky pre podnikateľské záujmy (napr. niekomu niečo predávať; jednať s inými ľuďmi) viac korešpondujú so sociálnym zameraním a položky pre konvenčné záujmy (napr. pracovať s počítačím strojom, s počítačom; predmety, materiály usporadúvať alebo spravovať) s praktickým zameraním.

Z troch testovaných modelov, Hollandovho (1997) kruhového modelu, Gatiho (1979) hierarchického modelu a Roundsovho a Traceyho (1996) modifikovaného hierarchického modelu bol pomocou randomizačného testu hypotetických poradí identifikovaný ako najlepší pri vysvetlení štruktúry profesijných záujmov Hollandov (1997) model. Z indexu zhody $=.638$ vyplýva, že 81.9 % predikcií bolo v súlade s údajmi. Výsledok korešponduje s priemerným $CI = .50$ a $SD = .19$ Hollandovho kruhového modelu, ktorý zistili Rounds a Tracey (1996) v metaanalýze 96 štúdií realizovaných do roku 1996. Takýto „nedokonalý“ výsledok je podľa Šverka a Babarovića (2006) pochopiteľný, keďže v tak mladom veku ešte nie je možné očakávať u žiakov stabilné záujmy, preto sa aj štruktúra záujmov bude vekom postupne podobať viac a viac kruhovému modelu. Z krajín kultúrne i geograficky najviac príbuzných bol model fit Hollandovho kruhového modelu potvrdený napr. v Srbsku (Hedrih, 2008, $CI = .93$), v Bulharsku (Hedrih, Stošic, Simic, & Ilieva, 2016, $CI = .94, .90$) alebo v Nemecku (Nagy, Trautwein, & Lüdtke, 2010, $CI = .79$).

Pomocou multidimenzionálneho škálovania uskutočneného na údajoch z celej vzorky bolo potvrdené kruhové usporiadanie RIASEC typov, avšak nie hexagonálne usporiadanie. Takýto výsledok nie je podľa samotného autora modelu, Hollanda (1979, in Rounds & Zevon, 1983, s. 495), prekvapujúci, nakoľko usporiadanie typov v reálnych údajoch sa iba málokedy podoba dokonalému šesťuholníku. Tento nedokonalý šesťuholník pomenoval Holland ako „misshapened polygon“. Rounds a Zevon (1983) uvádzajú, že kruhové usporiadanie naprieč rôznymi výskumami je bežné, avšak hexagonálne usporiadanie je potvrdené iba veľmi zriedkavo. Tracey a Rounds (1993) v neskoršej metaanalýze potvrdili kruhové usporiadanie typov RIASEC, avšak na vzorke bielych anglicky hovoriacich Američanov, a preto rovnako nastoľujú otázku ohľadom adekvátnosti kruhového modelu v iných kultúrach. Potvrdzujú to aj zistenia na európskych vzorkách (Einarsdóttir, Rounds, Aegisdóttir, & Gerstein, 2002; Sidiropoulou-Dimakakou, Mylonas, & Argyropoulou, 2008), ktoré síce zistili usporiadanie RIASEC, ale niektoré typy neboli diferencované alebo sa nachádzali vo väčšej vzdialenosti od ostatných. Tieto odlišnosti od Hollandovho modelu je možné podľa autorov Haverkamp, Collins a Hansen (1994) vysvetliť aj tak, že štruktúra záujmov nie je univerzálna, ale častokrát je formovaná aj kultúrnym prostredím a etnickou príslušnosťou osoby. Je vhodné uviesť, že potvrdenie platnosti Hollandovho (1997) modelu predpokladá zároveň potvrdenie platnosti Predigerovho modelu bipolárnych faktorov (Veci-Lúdia, Myšlienky-Údaje), keďže

z Predigerovho modelu nevyplývajú podľa Roundsa a Traceyho (1993) žiadne predikcie, ktoré by boli protichodné s Hollandovým modelom.

ZÁVER

Hollandove typy osobnosti a prostredia RIASEC umožňujú nielen poznávať, ale aj predpovedať voľbu povolania konkrétnej osoby, jej spokojnosť v zamestnaní, profesijnú stabilitu a úspech, voľbu štúdia, študijný úspech, kvalifikovanosť či sociálne správanie (Holland, 1973, 1997). Podľa citovaného autora môže hexagonálny model slúžiť trom hlavným účelom: 1) Definuje stupeň konzistencie v osobnostnej skladbe. Profil osobnostnej skladby zložený zo susediacich typov v hexagonálnom modeli je najviac konzistentný (napr. realistický-intelektuálny typ). Profil osobnostnej skladby zložený z protíahlych typov v hexagonálnom modeli je konzistentný najmenej; 2) Definuje konzistenciu prostredia rovnakým spôsobom ako v predošlom bode a 3) Definuje stupeň kongruencie medzi osobou a jej prostredím. Najkongruentnejšou kombináciou napríklad pre sociálny typ by bolo sociálne prostredie. Najmenej kongruentnou kombináciou by pre túto osobu bolo praktické prostredie.

Armstrong, Day, McVay a Rounds (2008) uvádzajú, že vnímanie toho, ktoré pracovné prostredie bude pre jedinca vhodné a dobré, je často vyjadrené cez záujmy, a preto meranie záujmov je základným kameňom poradenstva pri voľbe povolania. Osobnostný typ, ktorý je dominantný u osoby, determinuje aj hlavný smer jej profesijnej voľby. Je pravdepodobné, že osoba s dominantným typom R si zvolí aj niektorú z profesií spadajúcu pod typ R (napríklad automechanik, elektrotechnik, vojak, policajt a pod.). Využitie hexagonálneho modelu vidia Armstrong et al. (2008) v práci poradcu pre voľbu povolania, ktorý je schopný pomocou využitia tohto modelu predpovedať, ktoré kategórie profesií sa javia byť kongruentné pre určitú osobu, vypočítať konzistenciu osobnostného profilu osoby a konzistenciu medzi osobou momentálne zvolenou a jej profilom záujmov získaným pomocou záujmového inventára.

K silným stránkam prezentovaného výskumu patrí to, že sa podľa našich vedomostí jedná o prvé skúmanie štruktúry záujmov žiakov tohto druhu na Slovensku a v Českej republike. Ako už bolo spomenuté vyššie, poznanie štruktúry záujmov je predpokladom pre vhodný výber, použitie i interpretáciu záujmových dotazníkov. Ďalšou silnou stránkou je, že testovaným modelom nebol iba jeden, ale tri najznámejšie modely RIASEC. K slabým stránkam výskumu patrí úzke vekové ohraničenie a nereprezentatívnosť vzorky. Avšak, vzhľadom k povahe testov, štatistickej významnosti všeobecne a s tým súvisiacich odlišných distribúcií p-hodnôt – pri platnosti nulovej alebo alternatívnej hypotézy – by bolo nutné dané zistenia overiť na ďalších vzorkách aj v rámci reprezentatívnej vzorky. Len takýmto spôsobom je možné potvrdiť existenciu fenoménu, v našom prípade platnosť Hollandovho modelu. Tento predpoklad sa odráža aj v požiadavke replikovateľnosti vedeckých zistení. Do ďalšieho výskumu je možné odporúčať nielen testovanie uvedených modelov, ale aj ďalšieho známeho štruktúrneho modelu, guľového modelu od Traceyho a Roundsa (1996), ktorý však nenadväzuje na koncepciu RIASEC. S tým súvisí aj potreba adaptovať dotazník PGI (Personal Globe Inventory), ktorý pochádza od uvedených autorov a namiesto šiestich záujmových kategórií predpokladá existenciu ôsmich kategórií – teda záujmových typov.

Záverom možno zhrnúť, že z troch testovaných modelov vysvetlil najlepšie štruktúru záujmov slovenských žiakov zisťovanú prostredníctvom Dotazníka štruktúry všeobecných záujmov (Džuka, 1999) – kruhový model Hollanda (1997). Preto možno tento dotazník odporúčať ako vhodný nástroj s overenou teoretickou štruktúrou nielen pre výskumníkov, ale rovnako aj pre praktikov, ktorí sa venujú profesijnej orientácii a poradenstvu pri voľbe povolania, najmä v rámci 1. smerovej voľby.

Pod'akovanie

Táto štúdia bola realizovaná s podporou agentúry VEGA, číslo projektu 1/0610/16.

Literatúra

- Armstrong, P. I., Day, S. X., McVay, J. P., & Rounds, J. (2008). Holland's RIASEC model as an integrative framework for individual differences. *Journal of Counseling Psychology, 55*(1), 1-18. doi: 10.1037/0022-0167.55.1.1
- Dunn, T. J., Baguley, T., & Brunsdon, V. (2014). From alpha to omega: A practical solution to the pervasive problem of internal consistency estimation. *British Journal of Psychology, 105*(3), 399-412. doi:10.1111/bjop.12046
- Džuka, J. (1999). Konštruktívna validita dotazníka štruktúry všeobecných záujmov (DŠVZ). *Československá psychologie, 43*(2), 143-154.
- Einarsdóttir, S., Rounds, J., Aegisdóttir, S., Gerstein, L. H. (2002). The structure of vocational interests in Iceland: Examining Holland's and Gati's RIASEC models. *European Journal of Psychological Assessment, 18*(1), 85-95. doi:10.1027//1015-5759.18.1.85
- Gati, I. (1979). A hierarchical model for the structure of vocational interests. *Journal of Vocational Behavior, 15*(1), 90-106. doi:10.1016/0001-8791(79)90021-6
- Gati, I. (1991). The structure of vocational interests. *Psychological Bulletin, 109*(2), 309-324. doi: 10.1037/e345912004-001
- Haverkamp, B. E., Collins, R. C., & Hansen, J. C. (1994). Structure of interests of Asian-American college students. *Journal of Counseling Psychology, 41*(2), 256-264. doi:10.1037/0022-0167.41.2.256
- Hedrih, V. (2008). Structure of vocational interests in Serbia: Evaluation of the spherical model. *Journal of Vocational Behavior, 73*(1), 13-23. doi:10.1016/j.jvb.2007.12.004
- Hedrih, V., Stošić, M., Simić, I., & Ilieva, S. (2016). Evaluation of the hexagonal and spherical model of vocational interests in the young people in Serbia and Bulgaria. *Psychologija, 49*(2), 199-210. doi:10.2298/psi1602199h
- Holland, J. L. (1973). *Making vocational choices: A theory of careers*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments*. Third edition. PAR: Psychological Assessment Resources, Inc.
- Holland, J. L., & Messer, M. A. (2013). *Self-Directed Search: Professional Manual*. PAR: Lutz, Florida.
- Hubert, L., & Arabie, P. (1987). Evaluating order hypotheses within proximity matrices. *Psychological Bulletin, 102*(1), 172-178. doi: 10.1037//0033-2909.102.1.172

- Machajová, Z., & Sojčák, A. (2011). Kariérové poradenstvo v podmienkach CPPPaP. Výsledky celoslovenského prieskumu. In Š. Matula (Ed.), *Kariérové poradenstvo v rezorte školstva a jeho interdisciplinárne súvislosti - tradícia, aktuálny stav, perspektívy*. Zborník príspevkov z II. poradenských dní v Slovenskej republike s medzinárodnou účasťou. Dolný Kubín, 23.-25. marec.
- Murray, J. L., & Hall, P. M. (2001). Gender differences in undergraduate Holland personality types: Vocational and cocurricular implications. *NASPA Journal*, 39(1), 14-29. doi:10.2202/0027-6014.1157
- Nagy, G., Trautwein, U., & Lüdtke, O. (2010). The structure of vocational interests in Germany: Different methodologies, different conclusions. *Journal of Vocational Behavior*, 76(2), 153-169. doi:10.1016/j.jvb.2007.07.002
- Prediger, D. J. (1982). Dimensions underlying Hollands hexagon: Missing link between interests and occupations? *Journal of Vocational Behavior*, 21(3), 259-289. doi: 10.1016/0001-8791(82)90036-7
- Prieskum metodík zisťovania profesijných záujmov* (n.d.). Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie. Dostupné na http://www.vudpap.sk/sub/vudpap.sk/images/pdf/Prieskum_metodik.pdf
- Proyer, R. T., & Häusler, J. (2007). Gender differences in vocational interests and their stability across different assessment methods. *Swiss Journal of Psychology*, 66(4), 234-237. doi: 10.1024/1421-0185.66.4.243
- R Core Team. (2017). *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing: Vienna, Austria. URL <https://www.R-project.org/>.
- Rounds, J. B., & Day, S. X. (1999). Describing, evaluating and creating vocational interest structures. In M. L. Savickas & A. R. Spokane (Eds.), *Vocational interests: Meaning, measurement and counselling use* (pp. 103-133). Palo Alto, CA: Davies Black.
- Rounds, J. B., & Tracey, T. J. (1993). Prediger's Dimensional Representation of Holland's RIASEC Circumplex. *Journal of Applied Psychology*, 78(6), 875-890. doi:10.1037/0021-9010.78.6.875
- Rounds, J. B., Tracey, T. J., & Hubert, L. (1992). Methods for evaluating vocational interest structural hypotheses. *Journal of Vocational Behavior*, 40(2), 239-259. doi:10.1016/0001-8791(92)90073-9
- Rounds, J. B., & Zevon, M. A. (1983). Multidimensional scaling research in vocational psychology. *Applied Psychological Measurement*, 7(4), 491-510. doi:10.1177/014662168300700407
- Savickas, M. L., & Gottfredson, G. D. (1999). Holland's theory (1959-1999): 40 years of research and application. *Journal of Vocational Behavior*, 55(1), 1-4. doi:10.1006/jvbe.1999.1694
- Sidiropoulou-Dimakakou, D., Mylonas, K., & Argyropoulou, K. (2008). Holland's hexagonal personality model for a sample of Greek university students. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 8(2), 111-125. doi:10.1007/s10775-008-9141-0
- Spokane, A. R., & Holland, J. L. (1995). The Self-Directed Search: A family of self-guided career interventions. *Journal of Career Assessment*, 4(3), 373-390. doi:10.1177/106907279500300409
- Su, R., Rounds, J., & Armstrong, P. I. (2009). Men and things, women and people: A meta-analysis of sex differences in interests. *Psychological Bulletin*, 135(6), 859-884. doi:10.1037/a0017364

- Super, D. A., & Crites, J. O. (1962). *Appraising vocational fitness: by means of psychological tests*. New York a Evanston: Harper a Row Publishers.
- Šverko, I., & Babarović, T. (2006). The validity of Holland's theory in Croatia. *Journal of Career Assessment, 14*(4), 490-507. doi:10.1177/1069072706288940
- Tracey, T. J. G. (1997). RANDALL: A Microsoft FORTRAN program for a randomization test of hypothesized order relations. *Educational and Psychological Measurement, 57*(1), 164-168. doi:10.1177/0013164497057001012
- Tracey, T. J. G. (2002). Personal Globe Inventory: Measurement of the spherical model of interests and competence beliefs. *Journal of Vocational Behavior, 60*(1), 113-172. doi:10.1006/jvbe.2001.1817
- Tracey, T. J., & Rounds, J. (1993). Evaluating Holland's and Gati's vocational interest models: A structural meta-analysis. *Psychological Bulletin, 113*(2), 229-246. doi:10.1037/0033-2909.113.2.229
- Tracey, T. J. G., & Rounds, J. (1996). The spherical representation of vocational interests. *Journal of Vocational Behavior, 48*(1), 3-41. doi: 10.1006/jvbe.1996.0002
- Tracey, T. J. G., & Ward, C. C. (1998). The structure of children's interests and competence perceptions. *Journal of Counseling Psychology, 45*(3), 290-303. doi:10.1037/0022-0167.45.3.290
- Wagenaar, W. A., & Padmos, P. (1971). Quantitative interpretation of stress in Kruskal's multidimensional scaling technique. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology, 24*(1), 101-110. doi:10.1111/j.2044-8317.1971.tb00452.x

Údaje o autoroch:

Mgr. Marcel Martončík, PhD. je odborným asistentom na Inštitúte psychológie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Výskumne sa venuje psychologickým aspektom hrania počítačových hier ale aj problematike profesijných záujmov a dôsledkom chudoby na kognitívne funkcie osôb.

Kontaktné údaje:

Adresa: Inštitút psychológie FF PU V Prešove, Ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov
E-mail: martoncik@protonmail.ch

PhDr. Monika Kačmárová, PhD. je odbornou asistentkou na Inštitúte psychológie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Participuje na výskumoch zaoberajúcich sa psychologickými dôsledkami chudoby, a tiež profesijnou orientáciou žiakov základných škôl. Venuje sa tiež skúmaniu subjektívnej pohody, kvality života a témam z oblasti školskej a poradenskej psychológie.

Kontaktné údaje:

Adresa: Inštitút psychológie FF PU V Prešove, Ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov
E-mail: monika.kacmarova@unipo.sk

Martončík, M., & Kačmárová, M. (2018). Štruktúra profesijných záujmov slovenských žiakov základných škôl na báze modelov RIASEC. *E-psychologie, 12*(2), 16-26.
<https://doi.org/10.29364/epsy.317>